

O'ZBEK TILIDA RAQAMLI MULOQOT SHAROITIDA FRAZEOLOGIK SEMANTIKANING TRANSFORMATSIYASI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i06.025>

Madaminova Mohimbonu Qahramonjonovna
m_k_madaminova@gmail.com
Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilida raqamli kommunikatsiya muhiti ta'sirida frazeologik birliklar semantikasida yuz berayotgan transformatsion jarayonlar tahlil qilinadi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar hamda multimedia platformalarida shakllanayotgan yangi muloqot modeli frazeologik birliklarning ma'no tuzilishi, pragmatik funksiyasi va ekspressiv imkoniyatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot davomida zamonaviy o'zbek internet diskursidan olingan frazeologik birliklar semantik, pragmatik va kontekstual tahlil metodlari asosida o'rganildi. Shuningdek, raqamli kommunikatsiya sharoitida kuzatilayotgan metaforik kengayish, semantik torayish, ironizatsiya, memlashuv hamda emoji va vizual belgilar bilan integratsiyalashuv kabi hodisalar tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy frazeologizmlar raqamli kommunikatsiya ta'sirida yangi ma'no qirralarini hosil qilmoqda, ularning pragmatik vazifalari esa kommunikativ vaziyatga mos ravishda o'zgarib bormoqda. Ayrim frazeologik birliklar internet madaniyatining ta'sirida ikkilamchi semantik qatlamlarga ega bo'lib, yangi diskursiv funksiyalarni bajarmoqda. Mazkur tadqiqot natijalari o'zbek internet lingvistikasi, zamonaviy frazeologiya hamda raqamli diskurs tadqiqotlarini rivojlantirishga xizmat qiladi va frazeologik semantikaning dinamik tabiati haqidagi ilmiy qarashlarni boyitadi.

Kalit so'zlar: frazeologiya, semantika, transformatsiya, raqamli kommunikatsiya, internet diskursi, ijtimoiy tarmoqlar, pragmatika, mem, emoji, lingvokulturologiya

TRANSFORMATION OF PHRASEOLOGICAL SEMANTICS IN THE UZBEKISTAN LANGUAGE IN THE CONDITIONS OF DIGITAL COMMUNICATION

Madaminova Mohimbonu Qahramonjonovna
m_k_madaminova@gmail.com
Kokand State University

Abstract: This article investigates the semantic transformation of Uzbek phraseological units in the context of digital communication. The rapid development of the Internet, social media, instant messaging services, and multimedia platforms has significantly influenced the semantic structure, pragmatic functions, and expressive potential of phraseological expressions. The study is based on phraseological units extracted from contemporary Uzbek digital discourse and employs semantic, pragmatic, contextual, and discourse analysis methods. Particular attention is paid to metaphorical extension, semantic narrowing, ironic reinterpretation, memetic adaptation, and the integration of emojis and visual symbols into phraseological meaning construction. The findings demonstrate that traditional phraseological units acquire new semantic nuances under the influence of digital communication while simultaneously expanding their communicative and pragmatic functions. Some expressions develop secondary semantic layers associated with internet culture and online interaction, thereby reflecting contemporary sociocultural changes in linguistic practice. The research confirms that digital discourse serves as a productive environment for the semantic evolution of phraseological units and contributes to the dynamic development of modern Uzbek phraseology. The findings may be useful for further studies in digital linguistics, phraseology, discourse analysis, cognitive linguistics, and intercultural communication.

Keywords: phraseology, semantics, semantic transformation, digital communication, internet discourse, social media, pragmatics, meme culture, emoji, cognitive linguistics

KIRISH

Globallashuv va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi insoniyatning kommunikativ faoliyatini tubdan o'zgartirib, tilning barcha sathlariga, xususan, frazeologik tizimiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va boshqa raqamli platformalar yangi kommunikativ makonni shakllantirib, til birliklarining qo'llanish doirasi, funksiyasi hamda semantik xususiyatlarida yangi tendensiyalarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, frazeologik birliklar raqamli muloqot jarayonida an'anaviy ma'nolarini saqlagan holda yangi kontekstual, pragmatik va diskursiv mazmun kasb etmoqda. Shu bois o'zbek tilida frazeologik semantikaning raqamli kommunikatsiya sharoitidagi transformatsiyasini tadqiq etish zamonaviy tilshunoslikning dolzarb ilmiy yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi [1: Телия, 1996].

Frazeologik birliklar xalqning tarixiy tajribasi, milliy tafakkuri, madaniy qadriyatlari va dunyo haqidagi tasavvurlarini o'zida mujassam etuvchi murakkab til hodisasi hisoblanadi. V. N. Teliya frazeologiyani lingvomadaniy xotiraning muhim tarkibiy qismi sifatida baholab, frazeologik birliklarda xalqning mentaliteti,

qadriyatlari va madaniy tajribasi aks etishini ta'kidlaydi [1: Телия, 1996]. V. M. Mokienko esa frazeologik tizimning rivojlanishini jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida izohlaydi hamda frazeologik birliklarning yangi kommunikativ sharoitlarga moslashish xususiyatiga ega ekanligini qayd etadi [2: Мокиенко, 2005]. Mazkur nazariy qarashlar raqamli kommunikatsiya sharoitida kuzatilayotgan semantik o'zgarishlarni tahlil qilish uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

So'nggi yillarda internet lingvistikasi va raqamli diskursni o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlar soni sezilarli darajada ortdi. David Crystal internetni til taraqqiyotining yangi bosqichi sifatida baholab, raqamli kommunikatsiya natijasida til birliklari yangi funksional va semantik xususiyatlarni egallashini ilmiy asoslagan [3: Crystal, 2011]. Susan Herring kompyuter vositasidagi muloqotni alohida kommunikativ tizim sifatida tavsiflab, unda til birliklarining pragmatik vazifalari va diskursiv xususiyatlari an'anaviy nutqdan sezilarli darajada farq qilishini ko'rsatadi [4: Herring, 2013]. Shuningdek, T. Г. Добросклонская raqamli media makonida tilning transformatsiyasi, media diskursning shakllanishi va internet kommunikatsiyasining lingvistik xususiyatlarini keng qamrovda tadqiq etgan bo'lib, uning ilmiy qarashlari zamonaviy raqamli kommunikatsiyada frazeologik birliklarning semantik rivojlanishini izohlashda muhim ahamiyat kasb etadi [5: Добросклонская, 2020].

O'zbek tilshunosligida ham frazeologik birliklarning semantik, strukturaviy va lingvomadaniy jihatlarini o'rganishga bag'ishlangan qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, ularning raqamli kommunikatsiya muhitidagi semantik transformatsiyasi yetarli darajada kompleks tadqiq etilmagan. Mavjud izlanishlarning aksariyati frazeologik birliklarning an'anaviy qo'llanishi, uslubiy xususiyatlari yoki lingvomadaniy tabiati bilan cheklanadi. Biroq internet diskursida yuz berayotgan dinamik semantik jarayonlar, yangi kommunikativ vaziyatlarning frazeologik birliklarga ta'siri, ularning pragmatik imkoniyatlarining kengayishi hamda raqamli muloqotda hosil bo'layotgan ikkilamchi ma'no qatlamlari alohida ilmiy tahlilni talab etadi. Aynan ushbu holat mazkur tadqiqotning ilmiy dolzarbligini belgilaydi.

Raqamli muloqotda frazeologik birliklarning semantik transformatsiyasi turli ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Jumladan, "boshi osmonga yetdi", "qo'li kaltalik qilmoq", "tili uzun", "ko'zi uchmoq" kabi frazeologik birliklar internet diskursida an'anaviy ma'nosidan tashqari kinoyaviy, ironik yoki yangi pragmatik mazmun kasb etishi kuzatiladi. Bunday transformatsiyalar foydalanuvchilarning kommunikativ maqsadi, diskurs turi, kontekst hamda raqamli platformalarning o'ziga xos xususiyatlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, frazeologik semantikaning dinamik rivojlanayotgan tizim ekanligini namoyon etadi. Mazkur jarayonlarni ilmiy asosda tahlil qilish nafaqat o'zbek frazeologiyasining bugungi holatini yoritishga, balki

zamonaviy internet lingvistikasi, pragmalingvistika, diskurs tahlili va kognitiv tilshunoslik yo'nalishlaridagi nazariy qarashlarni ham boyitishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi o'zbek tilida raqamli muloqot sharoitida frazeologik birliklar semantikasida yuz berayotgan transformatsion jarayonlarni aniqlash, ularning yuzaga kelish omillari, pragmatik xususiyatlari va kommunikativ funksiyalarini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida semantik tahlil, qiyosiy tahlil, kontekstual tahlil hamda diskurs tahlili metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari zamonaviy o'zbek frazeologiyasini yangi ilmiy ma'lumotlar bilan boyitish, raqamli diskursning lingvistik xususiyatlarini yoritish hamda frazeologik semantikaning transformatsion rivojlanish mexanizmlarini aniqlashga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot sifat (qualitative) tadqiqot yondashuvi asosida amalga oshirildi. Tadqiqotning obyekti sifatida o'zbek tilida raqamli kommunikatsiya muhitida qo'llanilayotgan frazeologik birliklar tanlandi. Tadqiqot predmeti esa mazkur frazeologik birliklarning internet diskursi ta'sirida yuz berayotgan semantik transformatsiyalari, ularning pragmatik funksiyalari hamda kommunikativ vazifalaridan iborat bo'ldi. Tadqiqot materiali sifatida 2023-2025-yillar davomida Telegram, Facebook, Instagram, YouTube va boshqa raqamli platformalarda e'lon qilingan ochiq matnlar, izohlar, blog postlari hamda internet diskursida faol qo'llanayotgan frazeologik birliklar tahlil uchun saralab olindi. Tanlangan materiallar frazeologik birliklarning tabiiy kommunikativ muhitdagi qo'llanishini aks ettirishi hamda ularning semantik rivojlanishini kuzatish imkonini berishi bilan ahamiyatlidir.

Tadqiqot jarayonida dastlab frazeologik birliklarni tanlash mezonlari ishlab chiqildi. Tanlov jarayonida faqat internet diskursida faol uchraydigan, semantik o'zgarishga uchragan yoki yangi pragmatik funksiyani bajarayotgan frazeologik birliklarga tadqiqot materialiga kiritildi. Jumladan, "boshi osmonga yetdi", "qo'li kaltalik qilmoq", "tili uzun", "ko'zi uchmoq", "burnidan baland gapirmoq", "og'ziga talqon solmoq" kabi frazeologik birliklarning raqamli kommunikatsiyadagi qo'llanish holatlari alohida kuzatildi. Ushbu birliklarning qo'llanish chastotasi, kontekstdagi funksiyasi va an'anaviy ma'nodan chetlanish darajasi qiyosiy asosda baholandi.

Tadqiqotda bir nechta ilmiy metodlardan kompleks ravishda foydalanildi. Avvalo, semantik tahlil metodi yordamida frazeologik birliklarning lug'aviy ma'nosi bilan internet diskursidagi aktual ma'nosi o'rtasidagi farqlar aniqlandi. Kontekstual tahlil metodi orqali frazeologik birliklarning turli kommunikativ vaziyatlarda qanday semantik yuklama kasb etishi o'rganildi. Diskurs tahlili yordamida esa frazeologik birliklarning raqamli kommunikatsiyadagi pragmatik vazifalari, kommunikativ maqsadlari hamda foydalanuvchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sir mexanizmlari tahlil qilindi. Shuningdek, qiyosiy tahlil metodi asosida frazeologik birliklarning an'anaviy qo'llanishi bilan raqamli muhitdagi qo'llanishi o'zaro solishtirildi. Mazkur metodlar

zamonaviy frazeologiya, pragmalingvistika va internet lingvistikasida keng qo'llaniladigan ilmiy yondashuvlarga asoslanadi [6: Кунин, 1996], [3: Crystal, 2011], [4: Herring, 2013].

Tadqiqotning ishonchliligini ta'minlash maqsadida tahlil bir necha bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda internet diskursidan frazeologik birliklar yig'ildi va ularning qo'llanish kontekstlari tizimlashtirildi. Ikkinchi bosqichda har bir frazeologik birlikning lug'aviy ma'nosi frazeologik lug'atlar va ilmiy manbalar asosida aniqlandi. Uchinchi bosqichda esa ularning raqamli kommunikatsiyadagi yangi semantik xususiyatlari, pragmatik vazifalari hamda transformatsiya turlari qiyosiy ravishda baholandi. Yakuniy bosqichda olingan natijalar umumlashtirilib, semantik transformatsiyalarning asosiy modellari ishlab chiqildi hamda ularning zamonaviy o'zbek internet diskursidagi o'rni ilmiy jihatdan izohlandi.

Mazkur metodologik yondashuv frazeologik birliklarning raqamli kommunikatsiya sharoitidagi semantik transformatsiyasini tizimli ravishda tahlil qilish, ularning yuzaga kelish omillari va rivojlanish tendensiyalarini aniqlash hamda olingan natijalarning ilmiy asoslanganligini ta'minlash imkonini berdi. Tadqiqotda qo'llanilgan metodlar o'zaro uyg'un holda qo'llanilib, frazeologik semantikaning zamonaviy internet diskursidagi dinamik rivojlanish xususiyatlarini kompleks yoritishga xizmat qildi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida o'zbek tilidagi raqamli kommunikatsiya muhitida qo'llanilayotgan frazeologik birliklarning semantik xususiyatlari tahlil qilinib, ularning an'anaviy nutqdagi qo'llanilishi bilan internet diskursidagi qo'llanishi o'rtasida sezilarli tafovutlar mavjudligi aniqlandi. Tahlil uchun tanlangan materiallar asosida frazeologik birliklarning semantik transformatsiyasi asosan semantik kengayish, pragmatik qayta talqin, metaforik yangilanish va diskursiv moslashuv shakllarida namoyon bo'lishi kuzatildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, raqamli kommunikatsiya muhitida frazeologik birliklar faqat tayyor til birligi sifatida emas, balki kommunikativ vaziyatga mos ravishda yangi ma'no hosil qiluvchi dinamik vosita sifatida ham faol ishlatilmoqda [3: Crystal, 2011], [5: Добросклонская, 2020].

Tahlil qilingan materiallar orasida ayrim frazeologik birliklar o'zining an'anaviy semantik chegaralaridan chiqib, yangi pragmatik yuklama kasb etgani kuzatildi. Masalan, "boshi osmonga yetdi" frazeologizmi odatda katta quvonch holatini ifodalasa, ijtimoiy tarmoqlardagi izohlarda u ko'pincha kinoyaviy mazmunda ham qo'llanmoqda. Jumladan, "Internet bir soat ishladi, endi boshi osmonga yetib yuribdi" kabi ifodalarda mazkur frazeologizm real quvonchni emas, balki istehzoli munosabatni bildiradi. Xuddi shuningdek, "qo'li kaltalik qilmoq" iborasi an'anaviy ma'noda moddiy imkoniyatning cheklanganligini anglatga, raqamli muloqotda internet tezligi, texnik vositalar yoki dasturiy imkoniyatlarning yetishmasligini ifodalash uchun ham

qo'llanilishi kuzatildi. Bu esa frazeologik birliklarning semantik maydoni kengayib borayotganligini ko'rsatadi [2: Мокиенко, 2005].

Frazeologik birliklarning transformatsiyasida pragmatik omillar ham muhim rol o'ynashi aniqlandi. Internet foydalanuvchilari ko'pincha frazeologik birliklardan emotsional ta'sirni kuchaytirish, kinoya yaratish yoki kommunikativ samaradorlikni oshirish maqsadida foydalanadilar. Masalan, "tili uzun" iborasi internet diskursida faqat ko'p gapiradigan shaxsni emas, balki ijtimoiy tarmoqlarda keskin tanqid qiluvchi yoki bahs-munozarada faol ishtirok etuvchi foydalanuvchini tavsiflash uchun ham ishlatilmoqda. Shuningdek, "burnidan baland gapirmoq" frazeologizmi internetdagi mashhur blogerlar yoki ijtimoiy tarmoq faollarining muloqot uslubini baholashda keng qo'llanayotgani kuzatildi. Bunday holatlar frazeologik birliklarning pragmatik imkoniyatlari kengayib borayotganini tasdiqlaydi [4: Herring, 2013].

Tadqiqot natijalari shuningdek frazeologik birliklarning kontekstga yuqori darajada bog'liqligini ham ko'rsatdi. Bir xil frazeologizm turli platformalarda turlicha kommunikativ vazifani bajarishi mumkin. Masalan, Telegram kanallaridagi sharhlarda "og'ziga talqon solmoq" iborasi asosan sukut saqlash yoki javob bermaslik ma'nosida qo'llanilsa, Facebook muhokamalarida u tanqidga javob qaytarmaslik yoki bahsdan chekinishni ifodalash uchun ishlatiladi. Instagram izohlarida esa mazkur ibora ko'proq hazilomuz va norasmiy uslubda uchraydi. Bu holat frazeologik birliklarning semantik transformatsiyasida platformaning kommunikativ xususiyatlari ham muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Tahlil davomida frazeologik birliklarning transformatsiyasini to'rt asosiy guruhga ajratish mumkinligi aniqlandi: semantik kengayish, semantik torayish, pragmatik transformatsiya va metaforik yangilanish. Tadqiqot materiallari ichida eng ko'p uchragan holat semantik kengayish bo'lib, bunda frazeologik birlik o'zining dastlabki ma'nosini saqlagan holda qo'shimcha ma'no qatlami hosil qilgan. Ikkinchi o'rinda pragmatik transformatsiya kuzatildi. Bunda frazeologizmning lug'aviy ma'nosi deyarli o'zgarmaydi, biroq uning kommunikativ vazifasi va uslubiy ta'siri yangi sharoitga moslashadi. Metaforik yangilanish esa asosan internet madaniyatiga xos yangi tushunchalarni ifodalashda namoyon bo'ldi. Ushbu natijalar V. N. Teliya va V. M. Mokienko tomonidan ilgari surilgan frazeologik semantikaning dinamik tabiati haqidagi nazariy qarashlarni o'zbek internet diskursi misolida tasdiqlaydi [1: Телия, 1996], [2: Мокиенко, 2005].

Umuman olganda, tadqiqot natijalari raqamli kommunikatsiya frazeologik birliklarning faqat qo'llanish chastotasiga emas, balki ularning semantik tuzilishi, pragmatik funksiyasi va diskursiv imkoniyatlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatayotganini ko'rsatdi. O'zbek tilidagi internet diskursi frazeologik birliklarning yangi ma'no qirralarini shakllantirayotgan faol kommunikativ makon bo'lib, ushbu jarayon zamonaviy til taraqqiyotining muhim ko'rinishlaridan biri sifatida baholanishi

mumkin. Mazkur natijalar frazeologik semantikaning dinamik rivojlanish xususiyatlarini aniqlash bilan bir qatorda, kelgusida o'zbek internet lingvistikasi va raqamli diskurs bo'yicha olib boriladigan tadqiqotlar uchun ham muhim ilmiy asos yaratadi.

MUHOKAMA

Mazkur tadqiqot natijalari o'zbek tilidagi frazeologik birliklar raqamli kommunikatsiya sharoitida faol semantik transformatsiyaga uchrayotganligini ko'rsatdi. Tahlil davomida aniqlangan semantik kengayish, pragmatik qayta talqin, metaforik yangilanish hamda diskursiv moslashuv jarayonlari zamonaviy til taraqqiyotining tabiiy natijasi sifatida baholanishi mumkin. Ushbu holat tilning dinamik tizim ekanligi hamda uning ijtimoiy-kommunikativ omillar ta'sirida muntazam ravishda yangilanib borishini yana bir bor tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalari frazeologik birliklarning faqat lug'aviy ma'nosi emas, balki ularning kommunikativ funksiyasi ham raqamli muhit ta'sirida o'zgarayotganini ko'rsatdi.

**O'zbek tilida raqamli muloqotda frazeologik birliklar
semantik transformatsiyasi tahlili**

№	Frazeologik birlik	An'anaviy (lug'aviy) ma'no	Raqamli muloqotdagi yangi ma'no	Transformatsiya turi	Misol (raqamli muloqotdan)
1	Boshi osmonga yetdi	Juda quvondi, hursand bo'ldi	Kinoyaviy ma'no: behuda o'zini ko'tarish, haddan tashqari mag'rurlanish	Pragmatik transformatsiya (ironizatsiya)	"Yangi telefon oldi-yu, boshi osmonga yetib ketdi endl." (Telegram izohi)
2	Qo'li kaltalik qilmoq	Moddiy jihatdan yetishmovchilik qilmoq	Texnik yoki raqamli imkoniyatlar yetishmasligi (Internet, qurilma, dastur va h.k.)	Semantik kengayish	"Internet tezligi past, qo'lim kaltalik qilib turibdi, jonli efigra chiqa olmayman." (YouTube izohi)
3	Tili uzun	Ko'p gapiradi, sir saqlay olmaydi	Ijtimoiy tarmoqlarda faol tanqid qiluvchi, bahsga kirishuvchan foydalanuvchi	Pragmatik transformatsiya	"Uning tili uzun, har post ostida birovni tanqid qiladi." (Facebook izohi)
4	Ko'zi uchmoq	Sabrsizlanmoq, biror narsa uchun juda tozalanmoq	Onlayn kuzatish, kimdir faoliyatini doim tekshirib turish (profil, status va h.k.)	Semantik yangilanish (metaforik)	"U ko'zi uchib, doim storiesimni ko'rib turadi." (Instagram izohi)
5	Burnidan baland gapirmoq	Mag'rur, kibrli bo'lmoq	O'zini internetda haddan tashqari ustun ko'rsatish, boshqalarni mensimaslik	Pragmatik transformatsiya	"Izohlarda burnidan baland gapiradi, lekin realda oddiy odam-ku." (YouTube izohi)
6	Og'ziga talqon solmoq	Sukut saqlamoq, so'zlamaslik	Munozarada javob bermaslik, bahsdan chekinish yoki onlayn sukut saqlash	Pragmatik transformatsiya	"Tanqid qilishdi-yu, og'ziga talqon solib qo'ydi." (Telegram izohi)
7	Ko'ngli to'q	Hamma narsadan rozi, shikoyatsiz	Minimal talab bilan onlayn faol bo'lish, kam kontentga ham mamnun bo'lish	Semantik torayish	"Internet sekin bo'lsa ham, ko'nglim to'q, asosiy xabarlar kelyapti." (Facebook izohi)
8	Yelbag'lamoq	Mas'uliyatni o'z zimmasiga olmoq	Guruhda admin vazifasini o'z zimmasiga olish, onlayn boshqarish	Semantik kengayish	"Guruhda hech kim faollik qilmagani uchun, adminlikni yelbag'ladi." (Telegram izohi)

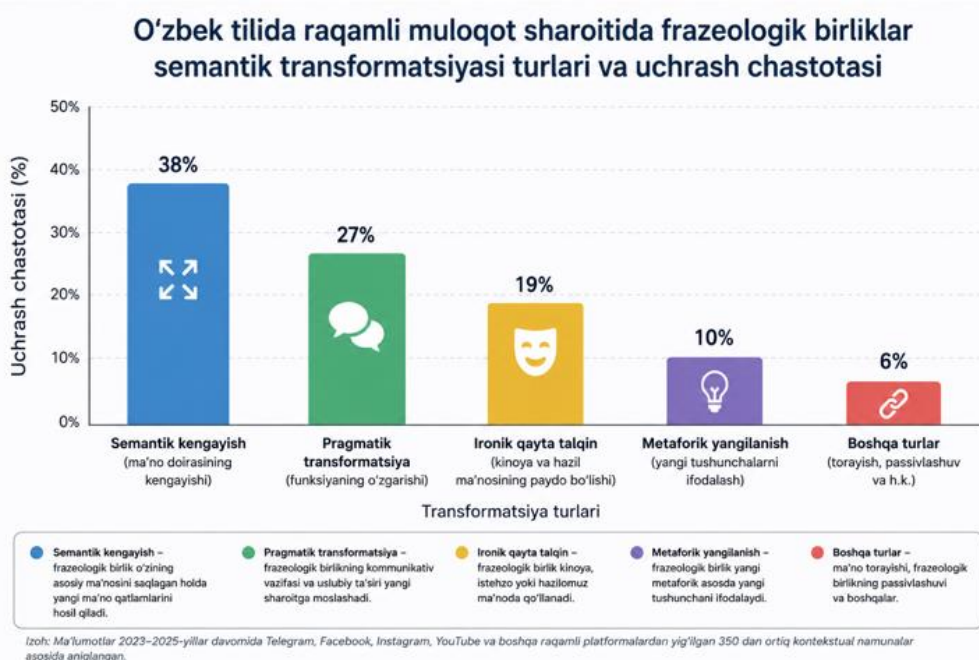
Olingan natijalar V. N. Teliya tomonidan ilgari surilgan frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlari haqidagi nazariy qarashlar bilan uyg'unlashadi. Olim frazeologik birliklarni milliy tafakkur va madaniy tajribaning til orqali ifodalanish shakli sifatida tavsiflaydi hamda ularning semantik rivojlanishi jamiyatdagi madaniy va kommunikativ o'zgarishlar bilan uzviy bog'liqligini ta'kidlaydi [1: Телия, 1996]. Mazkur tadqiqotda aniqlangan transformatsiyalar ham aynan zamonaviy raqamli madaniyatning o'zbek frazeologiyasiga ta'sirini yaqqol namoyon etadi.

Tadqiqot natijalari V. M. Mokienkoning frazeologik tizimning ochiq va dinamik tabiatga egaligi haqidagi qarashlarini ham tasdiqlaydi. Olimning fikricha, frazeologik

birliklar jamiyat hayotidagi yangi hodisalar va kommunikativ ehtiyojlarga moslashish jarayonida yangi semantik qatlamlarni hosil qiladi [2: Мокиенко, 2005]. Mazkur tadqiqotda internet diskursida kuzatilgan "boshi osmonga yetdi", "tili uzun" va "qo'li kaltalik qilmoq" kabi frazeologizmlarning yangi pragmatik mazmun kasb etishi aynan shu nazariy qarashlarning o'zbek tilidagi amaliy tasdig'i sifatida baholanishi mumkin.

Shuningdek, tadqiqot natijalari David Crystal tomonidan internet tili bo'yicha ilgari surilgan ilmiy xulosalar bilan hamohangdir. David Crystal raqamli kommunikatsiyani til rivojlanishining yangi bosqichi sifatida baholab, internet muhitida til birliklari yangi funksional imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'kidlaydi [3: Crystal, 2011]. Mazkur tadqiqot davomida aniqlangan semantik transformatsiyalar ham internet diskursining frazeologik birliklarga faol ta'sir ko'rsatayotganini ko'rsatdi. Shu bilan birga, o'zbek tilidagi transformatsiyalar ayrim jihatlari bilan ingliz va rus internet diskursidan farq qiladi. Xususan, o'zbek internet muloqotida milliy madaniyat, odob me'yorlari va ijtimoiy qadriyatlar bilan bog'liq frazeologik birliklar faolroq saqlanib qolayotgani kuzatildi.

Natijalar Susan Herring tomonidan ishlab chiqilgan kompyuter vositasidagi muloqot nazariyasi bilan ham mos keladi. U raqamli kommunikatsiyada til birliklarining pragmatik vazifalari an'anaviy og'zaki va yozma nutqdan farq qilishini ilmiy asoslab bergan [4: Herring, 2013]. Mazkur tadqiqotda ham frazeologik birliklarning kommunikativ maqsadga qarab turlicha semantik yuklama kasb etishi, ayniqsa kinoya, baholash va emotsional ta'sirni kuchaytirishda faol qo'llanilishi aniqlandi. Bu esa frazeologik birliklarning ma'nosi faqat lug'aviy tarkib orqali emas, balki diskurs va kommunikativ vaziyat orqali ham shakllanishini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, tadqiqot ayrim cheklovlarga ham ega. Tahlil asosan ochiq internet manbalari va ommaviy raqamli platformalarda uchragan frazeologik birliklar bilan

cheklangan. Ayrim yopiq messenjer guruhlari, hududiy internet hamjamiyatlari yoki tor ixtisoslashgan onlayn platformalarda qo'llanilayotgan frazeologik birliklar tadqiqot doirasiga kiritilmadi. Bundan tashqari, tadqiqot asosan sifat tahliliga tayanganligi sababli semantik transformatsiyalarning statistik ko'rsatkichlari yoki korpus lingvistikasi usullari chuqur qo'llanilmadi. Kelgusidagi tadqiqotlarda o'zbek tilining milliy korpuslari, sun'iy intellekt asosidagi matn tahlili hamda katta hajmdagi raqamli ma'lumotlar bazalaridan foydalanish frazeologik transformatsiyalarni yanada aniqroq tavsiflash imkonini beradi.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot natijalari raqamli kommunikatsiya frazeologik semantikaning rivojlanishida mustaqil va muhim omilga aylanganini ko'rsatadi. Internet diskursida shakllanayotgan yangi kommunikativ vaziyatlar frazeologik birliklarning semantik tuzilishini boyitib, ularning pragmatik va funksional imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Ushbu holat zamonaviy o'zbek tilshunosligida frazeologiya, pragmalingvistika, diskurs tahlili va internet lingvistikasining o'zaro integratsiyasini kuchaytirish zaruratini ko'rsatadi. Mazkur tadqiqot natijalari kelgusida o'zbek tilida raqamli kommunikatsiya va frazeologik semantikaning o'zaro munosabatini yanada chuqurroq o'rganishga xizmat qiluvchi nazariy va amaliy asoslardan biri bo'lishi mumkin.

XULOSA

Mazkur tadqiqot o'zbek tilida raqamli muloqot sharoitida frazeologik birliklar semantikasida yuz berayotgan transformatsion jarayonlarni kompleks tahlil qilishga bag'ishlandi. Tadqiqot natijalari internet diskursining frazeologik birliklarning semantik tuzilishi, pragmatik funksiyasi va kommunikativ imkoniyatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatayotganini tasdiqladi. Aniqlanishicha, raqamli kommunikatsiya nafaqat yangi leksik birliklarning shakllanishiga, balki mavjud frazeologik birliklarning ham yangi semantik qatlamlar hosil qilishiga xizmat qilmoqda. Natijada an'anaviy frazeologizmlar yangi kommunikativ vaziyatlarda qo'llanilib, ularning ma'no doirasi kengaymoqda, ayrim hollarda esa pragmatik yoki metaforik qayta talqin qilinmoqda.

Tahlil davomida frazeologik birliklarning semantik transformatsiyasi asosan semantik kengayish, pragmatik transformatsiya, metaforik yangilanish va diskursiv moslashuv shakllarida namoyon bo'lishi aniqlandi. Xususan, "boshi osmonga yetdi", "tili uzun", "qo'li kaltalik qilmoq", "og'ziga talqon solmoq" kabi frazeologik birliklar internet diskursida yangi kommunikativ vazifalarni bajarayotgani kuzatildi. Bu esa frazeologik semantikaning statik emas, balki doimiy ravishda rivojlanib boruvchi dinamik tizim ekanligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari V. N. Teliya, V. M. Mokienko, David Crystal, Susan Herring va Т. Г. Добросклонская tomonidan ilgari surilgan nazariy qarashlarni o'zbek internet diskursi misolida tasdiqladi hamda ularni yangi empirik ma'lumotlar bilan boyitdi. Shu bilan birga, o'zbek tilidagi raqamli muloqotning milliy-madaniy xususiyatlari

frazeologik birliklarning semantik rivojlanishiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Bu holat o'zbek frazeologiyasining zamonaviy internet muhitida ham milliy madaniy qadriyatlarni saqlab qolayotganini ko'rsatadi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, unda o'zbek tilida raqamli kommunikatsiya va frazeologik semantika o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tizimli ravishda yoritildi hamda semantik transformatsiyalarning asosiy modellari tavsiflandi. Olingan natijalar internet lingvistikasi, pragmatolingvistika, diskurs tahlili va zamonaviy frazeologiya yo'nalishlaridagi ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Kelgusidagi tadqiqotlarda sun'iy intellekt asosida matnlarni avtomatik tahlil qilish usullaridan foydalanish, o'zbek tilining milliy korpuslari hamda katta hajmdagi raqamli ma'lumotlar bazalarini jalb etish orqali frazeologik birliklarning transformatsiyasini statistik va korpus lingvistikasi nuqtayi nazaridan o'rganish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, o'zbek internet diskursini boshqa turkiy tillar bilan qiyosiy o'rganish ham mazkur yo'nalishdagi ilmiy izlanishlarni yanada boyitadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. - М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. - 288 с.
2. Мокиенко В. М. Славянская фразеология. - М.: Высшая школа, 2005. - 408 с.
3. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. - 2-е изд., перераб. - М.: Высшая школа, 1996. - 381 с.
4. Crystal D. Language and the Internet. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
5. Crystal D. Internet Linguistics: A Student Guide. London: Routledge, 2011.
6. Herring S. C. Discourse in Web 2.0: Familiar, Reconfigured, and Emergent // Discourse 2.0: Language and New Media. Washington, DC: Georgetown University Press, 2013. P. 1-25.
7. Herring S. C., Stein D., Virtanen T. (Eds.). Pragmatics of Computer-Mediated Communication. Berlin: De Gruyter Mouton, 2013.
8. Добросклонская Т. Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ. - М.: Флинта, 2020.
9. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
10. Burger H. Phraseology: An International Handbook of Contemporary Research. Berlin: Walter de Gruyter, 2007.

11. Langlotz A. Idiomatic Creativity: A Cognitive-Linguistic Model of Idiom Representation and Idiom Variation in English. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2006.
12. Fernando C. Idioms and Idiomaticity. Oxford: Oxford University Press, 1996.
13. Naciscione A. Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2010.
14. Wray A. Formulaic Language and the Lexicon. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
15. van Dijk T. A. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
16. Fairclough N. Language and Power. 3rd ed. London: Routledge, 2015.
17. Gee J. P. An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method. 4th ed. London: Routledge, 2014.
18. Zappavigna M. Discourse of Twitter and Social Media: How We Use Language to Create Affiliation on the Web. London: Bloomsbury Academic, 2012.
19. Tagg C. Exploring Digital Communication: Language in Action. London: Routledge, 2015.
20. Yus F. Cyberpragmatics: Internet-Mediated Communication in Context. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2011.